

A study of social semiotics in the novel *Bamboo Stalk* from Saud Al- Sanausi

Ali Safayi Sangari*

Masoume Kazemi Nezhad**

Abstract

Social semiotics is a branch of semiotics studied by the French linguist Pierre Giraud. He considers semiotics as a science that studies sign systems such as language components and sign systems etc. This research intends to use this approach of social codes to examine the story of *BAMBOO STALK* by Saud- Al- Sanusi. The finding of the research indicate that social etiquette and identity have an important place in this story. The interpretation of the elements in the story also indicates that the author paid special attention to these signs and mentioned the differences and contrasts of each in the two cultures. It has the country mentioned in the story. Names, nicknames, religious beliefs and beliefs, traditions, jobs, make up and clothing are symbols visible in this text. However the element of identity is more prominent and frequent than other components. This article is done in a comparative analytical way.

Keywords: Social Semiotics, Pierre Bourdieu, Saud Alsanausi, *Bamboo Stalk*, Identity and

* Full Professor, Department of Persian language and literature, Guilan University, Guilan.Iran,
safayi.ali@guilan.ac.ir

** phd candidate of Persian language and literature, Guilan University. Guilan.Iran (Corresponding Author),
mk1n1358@gmail.com

Date received: 07/11/2024, Date of acceptance: 01/12/2024

Introduction

Literary texts are multilayered and understanding each layer requires contemplating the signs that the author has employed to convey their intentions and objectives. Ferdinand de Saussure, a Swiss linguist, and Charles Sanders Peirce, an American philosopher who lived in roughly the same historical period, are the main founders of what we now call semiotics. Saussure considers semiotics the fundamental science of signs, viewing linguistics as a science relying on semiotics. Semiotics is the systematic study of all factors involved in the production and interpretation of signs, or in the process of meaning-making. This approach unveils the deeper layers of a text, leading to a more profound understanding and purposeful reading. In this methodology, the exchange of information through signs is examined. Social semiotics, a branch of semiotics, has been explored by French linguist Pierre Guiraud. He considers semiotics a science studying sign systems like language, symbols, and signaling systems.

Materials and Methods

The present study, focusing on the book *The Bamboo Stalk*, seeks to examine social semiotics and its components from the perspective of Pierre Giraud. On this basis, and with an analytical-comparative method, the following questions are answered: How are social signs and related elements manifested in the story and what line of thought do they follow? And how has the author presented his opposition or alignment with different viewpoints with regard to social signs? The interpretation of the social components present in the story indicates that the author pays special attention to these signs and mentions the differences and oppositions of each in the culture of the two countries in question in the story. Names, titles, religious beliefs and beliefs, traditions, occupations, and makeup and clothing are among the social codes visible in this text; but the element of identity is more prominent and frequent than other components.

Discussion and Result

From Guiraud's perspective, in addition to human relations with nature, individuals live in societies and have dual experiences: objective and subjective. Social communication pertains to relations between humans and, consequently, to the relationship between sender and receiver. Society is a system of relations among individuals with the aim of reproduction, defense, exchange, production, etc. Signs

indicate a person's belonging to a social category such as family, profession, association, etc. Rituals, ceremonies, celebrations, fashions, and games are forms of communication through which a person defines themselves within the context of their relationship with a group and the group within its relationship to society. Guiraud sees social codes as a form of societal organization that speaks of humans or groups and their relationships. He views social life as a game in which each individual plays their role. Guiraud divides signs into identity and etiquette signs. Identity signs show an individual's belonging to a social or economic group, including emblems, uniforms, badges, tattoos, and names. Etiquette signs demonstrate a person's belonging to a group or their function, including tone of voice, greetings, insults, mannerisms, and food.

This study, utilizing this approach, examines the social codes in Saud Alsanusi's novel "The Bamboo Stalk." The story revolves around a boy named Isa, called Jose in the Philippines. His mother, Josephine, from the Philippines, was employed as a maid in the house of a wealthy Kuwaiti family. Over time, she and the family's only son, Rashid, fall in love and secretly marry. When Josephine becomes pregnant and their marriage is revealed to Rashid's family, the family forces Rashid to separate from his wife and child to avoid the scandal of their son's marriage to a servant. They are sent back to the Philippines. Later, Rashid marries a Kuwaiti woman and has a daughter named Khawla. Rashid dies in the Iraq-Kuwait war, and Isa, who has had a tough time living with his grandfather in the Philippines, goes to Kuwait with the help of Rashid's friend, Ghassan. However, his paternal family rejects him, and Isa, unable to consider Kuwait his home, returns to the Philippines disheartened. The semiotic analysis of this work reveals several insights. The author pays special attention to social codes, portraying various social, political, and cultural issues in line with this theory. Additionally, the author depicts the contrasts of poverty and wealth between the Philippines and Kuwait through the main character's observations and monologues. These contrasts are evident in signs such as locations, clothing, and types of food in the two countries. Overall, the findings indicate that etiquette and identity play a significant role in this story. The interpretation of social elements within the story highlights the author's focus on these signs and the depiction of differences and contrasts in the cultures of the two countries involved.

"Names, titles, religious beliefs and practices, traditions, occupations, and dress codes are some of the observable social codes in this text; but the element of identity is more prominent and frequent compared to other components. It should also be

noted that although the main focus of the story is based on identity and the author has addressed this important issue throughout the story; this work, by addressing other social signs and highlighting them, also clearly shows the distinction and difference between the cultures of the two nations."

Conclusion

Examining the novel *Bamboo Stalk* with the approach of social semiotics indicates that the author paid special attention to social codes. That is why it portrays many of the current issues of the society such as social, political and cultural issues according to this theory. On the other hand, the findings of the research indicate that, despite the fact that identity is central to the story and it has been addressed in various places in the story; But by addressing other social signs and highlighting them, the author also shows the distinction and difference between the cultures of the two nations. Names and nicknames, religious ideas and beliefs, traditions, jobs, clothes and make-up are among the codes that are most visible in this novel. In *Codes of Identity*, we see that the main character is lost in the self-centered identity of being Filipino or Kuwaiti; Similarly, name and nickname, which are subsets of identity, are also one of his concerns, so that he has a different name and nickname in each country, and this is annoying for him. Among social signs, after identity, religion and religious beliefs have the highest frequency. The author brings up the rituals and beliefs of each of the followers of Christianity and Islam on different occasions; Sanausi did not stop at that and in some places he also refers to Buddhism. In addition, Al-Sanausi shows the contrast of poverty and wealth in the two countries of the Philippines and Kuwait in the views and expressions of the main character. This contrast can be seen in signs such as places, clothing and food in the two countries. The manner of expression, social etiquette and occupation are also other social signs that can be seen in the novel *Bamboo Stalk*. With these reviews, it can be said that Al-Sanausi has included a reflection of elements related to social signs in his novel and has expressed the contrast of culture, economic and social conditions of two nations through the language of the main character of the story (Jesus).

Bibliography

Al-Sanaousi, Saud (2012), *Bamboo stalk*. Al-Dar al-Arabiya Lelulum.

151 Abstract

- (2014), bamboo stalk. Translated by Maryam Akbari and Azim Tahmasabi. Tehran: Nilufar. [In Persian]
- Alikhani, Ali Akbar (2013), Identity and identity crisis. Tehran: Humanities and Social Sciences Research Institute. [In Persian]
- Amouri, Naeem and Khalilii, Parvin (2019), Social semiotics of Hariri authorities based on Pierre Giroud's theory. Journal of Sociology of Art and Literature. twelfth period No. 1. pp. 177-157. [In Persian]
- Coen, Bruce (1401), an introduction to sociology. Translation: Mohsen Talasi. Tehran: Totia. [In Persian]
- Farhangi, Sohaila and Sedighi Chahardeh, Zahra (2012), reading social symbols in the collection of stories "Taste of Gas Kharmalo" by Zoya Pirzad (with social semiotics approach). Persian language and literature research journal. No. 29. pp. 56-33. [In Persian]
- Farhangi, Soheila and ancient dry Bijari, Masoumeh (2013), social semiotics of Bioton's novel. Journal of literary criticism. No. 25. pp. 152-121. [In Persian]
- Giraud, Pierre (1387), semiotics. Translation: Mohammad Nabawi. Tehran: Aghaz. [In Persian]
- Javadi, Sara and others (1400), representation of Islamic identity signs in the novel Al-Ralza al-Dhi Amin based on social semiotics of Pierre Giraud. Journal of Sociology of Art and Literature. 13th period No. 1. pp. 207-229. [In Persian]
- Khazali, Ansieh and Baqerpour and Lashani, Betoul (2016), examining the social themes of the novel Bamboo Stalk (by the Kuwaiti author Saud Al-Sanausi). Research Journal of Arab Literary Criticism. No. 14. pp. 37-68. [In Persian]
- Kermani and others (2019), social semiotics of Iranian modernization in the school principal's novel. Journal of cultural society research. 11th year No. 2. pp. 147-170. [In Persian]
- Makarik, Irena Rima (2018), Encyclopaedia of Contemporary Literary Theories Translation: Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi. Tehran: Aghaz. [In Persian]
- Modaresi, Fatemeh (2015), descriptive culture of criticism and literary theories. Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Madrasi, Yahya (1368), an introduction to the sociology of language. Tehran: Institute of Cultural Studies and Research. [In Persian]
- Safavi, Korosh (2011), Introduction to Linguistics in Persian Literature Studies. Tehran: Scientific. [In Persian]
- Taifi, Shirzad and Madani Razzaghi, Marzieh (1401), a critical reading of the novel "The name of all the dead is Yahyas" with the social semiotics approach of Pierre Giroud. Journal of rhetorical linguistic studies. No. 30. pp. [In Persian]
- Van Leeuwen, Theo. (2016), Introduction to social semiotics, translation: Mohsen Nobakht. Tehran: Elmi. [In Persian]

مطالعه نشانه‌شناسی اجتماعی در رمان ساقه بامبو از سعود السنعوسی

علی صفایی سنگری*

معصومه کاظمی نژاد**

چکیده

نشانه‌شناسی اجتماعی شاخه‌ای از نشانه‌شناسی است که پی‌یر گیرو، زبان‌شناس فرانسوی، به آن پرداخته است. او نشانه‌شناسی را علمی می‌داند که به مطالعه نظام‌های نشانه‌ای نظیر زبان، مؤلفه‌ها و نظام‌های علامتی و غیره می‌پردازد. این پژوهش در نظر دارد با بهره‌گیری از این رویکرد، رمزگان‌های اجتماعی داستان ساقه بامبو از سعود السنعوسی را بررسی کند. یافته‌های تحقیق نشانگر آن است که آداب معاشرت و هویت جایگاه مهمی در این داستان دارند. تفسیر مؤلفه‌های اجتماعی موجود در داستان حاکی از آن است که نویسنده توجه ویژه‌ای به این نشانه‌ها و ذکر تفاوت‌ها و تقابل‌های هر یک در فرهنگ دو کشور موردنظر در داستان دارد. نام‌ها، القاب، عقاید دینی و باورها، سنت‌ها، شغل‌ها و آرایش و پوشاک از جمله رمزگان‌های اجتماعی قابل‌مشاهده در این متن هستند؛ اما عنصر هویت نسبت به دیگر مؤلفه‌ها برجسته‌تر و پربسامد است. این مقاله به شیوه تحلیلی - تطبیقی انجام شده است.

کلیدواژه‌ها: نشانه‌شناسی اجتماعی، پی‌یر گیرو، سعود السنعوسی، ساقه بامبو، هویت و آداب معاشرت.

* استاد تمام گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران، safayi.ali@guilan.ac.ir

** دانشجوی دکترای زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران (نویسنده مسئول)،
mk1n1358@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۱۱

۱. مقدمه

متون ادبی لایه‌هایی چندگانه هستند که فهم هریک نیاز به تأمل در نشانه‌هایی دارد که نویسنده آن‌ها را در راستای نیت و هدف خویش به کار برده است. در این رویکرد که به شناخت مبانی چگونگی ظهور معنا در اثر ادبی و تحلیل فرآیند زایشی معنا منجر می‌شود؛ تبادل اطلاعات از طریق نشانه‌ها بررسی می‌شود.

نشانه‌شناسی علمی است که به مطالعه نظام‌های نشانه‌ای نظیر زبان‌ها، رمزگان‌ها، نظام‌های علامتی و غیره می‌پردازد. نشانه‌شناسی به دست فردینان دوسوسور و به مثابه «علمی که به بررسی زندگی نشانه‌ها در دل زندگی اجتماعی» می‌پردازد، طراحی شد. نشانه‌شناسی به ما می‌آموزد که نشانه‌ها از چه تشکیل شده‌اند و چه قوانینی بر آن‌ها حاکم‌اند. دوسوسور بر کارکرد اجتماعی نشانه تأکید می‌کند و پیرس بر کارکرد منطقی آن؛ اما این دو جنبه رابطه‌ای کاملاً دوسویه و تنگاتنگ با یکدیگر دارند. (گیرو، ۵-۱۳: ۱۳۸۷)

سعود السنعوسی رمان‌نویس و روزنامه‌نگار عرب و اهل کویت است. برخی از آثار وی همچون «زندانی آینه‌ها» داستان کوتاه «بونسای و پیرمرد» و «همچنین ساقه بامبو» برنده جوایزی شده‌اند.

هدف از این پژوهش آن است تا با بهره‌گیری از رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی، رمزگان‌های اجتماعی داستان تحلیل و بررسی شود، چراکه نشانه‌شناسی لایه‌های زیرین متن را می‌گشاید و بر درک عمیق‌تر و خوانش صحیح و هدفمندتری منجر می‌شود. از آنجاکه رمان مذکور سبک رئالیستی دارد و داستان‌های رئالیستی برخاسته از واقعیت‌های اجتماع هستند می‌توانند از این منظر اطلاعات مفیدی به دست دهند.

۱.۱ پرسش‌ها و فرضیه‌ها

در این تحقیق ضمن تعریف و بررسی نشانه‌های اجتماعی به این سؤالات پاسخ داده می‌شود که:

- نشانه‌های اجتماعی و عناصر مربوط به آن چگونه در داستان نمود پیدا کرده‌اند و چه جریان فکری را دنبال می‌کنند؟
- نویسنده چگونه تقابل یا هم‌سویی خود با دیدگاه‌های مختلف را با توجه به نشانه‌های اجتماعی مطرح کرده است؟

۲.۱ پیشینه پژوهش

با توجه به بررسی‌های انجام‌شده، در مورد این داستان و نشانه‌شناسی پی‌یر گیرو پژوهش‌های زیر انجام شده است:

- خسروی زارگز، زهرا و لامعی گیو، احمد (۱۴۰۱) در پژوهش «بررسی کهن‌الگوی سفر قهرمان در *رمان ساقه بامبو* نوشته *سعود السنعوسی*» به بررسی پیرنگ داستان از منظر سفر قهرمان پرداخته است که در آن شخصیت اصلی داستان فرزانه‌ای سرگردان است که در طول داستان مشکل خود را حل می‌کند.

- طایفی، شیرزاد و مدنی رزاقی، مرضیه (۱۴۰۱) نیز در مقاله «*خوانش انتقادی رمان «نام تمام مردگان یحیاست» با رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی پی‌یر گیرو*» کارکرد مؤلفه‌های اجتماعی در این اثر را بررسی کرده‌اند.

- حبیبی، علی اصغر و دیگران (۱۴۰۰) در مقاله «*واکاوی تیپ شخصیتی قهرمان رمان «ساق البامبو» بر اساس تئوری آنیاگرام (از منظر تیپ‌شناسی، سطوح سلامت و تیپ ثانویه)*» به بررسی روانشناسانه شخصیت اصلی داستان پرداخته‌اند که فقر و شرایط اجتماعی در آن دخیل‌اند.

- جوادی، سارا و دیگران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «*بازنمود نشانه‌های هویت اسلامی در رمان *الرجل الذی آمن بر پایه نشانه‌شناسی اجتماعی پی‌یر گیرو*» آورده‌اند که یکی از امتیازات و عوامل موفقیت این رمان، اهتمام نویسنده به نشانه‌های هویت دینی است و نویسنده با نگرشی جامعه‌شناختی عمده‌ترین مسائل سیاسی - اجتماعی شرق و بحران هویت را بازآفرینی می‌کند.*

- عموری، نعیم و خلیلی، پروین (۱۳۹۹) در پژوهش خود با عنوان «*نشانه‌شناسی اجتماعی مقامات حریری با تکیه بر نظریه پی‌یر گیرو*» رمزگان‌های اجتماعی موجود در کتاب مقامات حریری را بررسی کرده و به این نتیجه دست‌یافته‌اند که حریری در مقامات توجه ویژه‌ای به این مقوله داشته است.

- خزعلی، انسیه و باقر پور و لاشانی، بتول نیز در مقاله «*بررسی درون‌مایه‌های اجتماعی رمان *ساقه بامبو* (اثر نویسنده کویتی *سعود السنعوسی*)» (۱۳۹۶) پس از بررسی درون‌مایه‌های رمان به عواملی چون رفاه‌زدگی و مصرف‌گرایی، نژاد و خون،*

آداب و رسوم و سنت‌های اسلامی اشاره کرده و تناقضات موجود در رمان را برای پیشنهاد دو اصل مهم تمسک به تعالیم حقیقی اسلام و تسامح می‌دانند.

- فرهنگی، سهیلا و صدیقی چهارده، زهرا (۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان «خوانش رمزگان‌های اجتماعی در مجموعه داستان «طعم گس خرمالو» اثر زویا پیرزاد (با رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی)» دارند که در آن به این نتیجه دست یافته‌اند که تغییر و تحول زنان در قالب نشانه‌های هویتی و آداب معاشرتی جدیدی شکل گرفته است. آن‌ها در پژوهشی دیگر نیز به بررسی نشانه‌های اجتماعی رمان بیوتن (۱۳۹۳) پرداخته‌اند و نتیجه گرفته‌اند که یکی از عوامل موفقیت رمان فوق، توجه ویژه نویسنده به نشانه‌های اجتماعی است.

براین اساس اگرچه تحقیقاتی پیرامون نشانه‌شناسی اجتماعی و همچنین رمان ساقه‌های بامبو صورت گرفته است، لیکن پژوهشی به‌طور متمرکز و تطبیقی به بررسی این رمان بر مبنای نشانه‌شناسی اجتماعی نپرداخته است و این تحقیق بر آن است تا از منظر نشانه‌شناسی اجتماعی به تحلیل نمونه‌ها و شواهد آن اقدام نماید.

۲. مبانی نظری پژوهش

۱.۲ نشانه و نشانه‌شناسی

نشانه‌شناسی اجتماعی شاخه‌ای از نشانه‌شناسی است. نشانه‌شناسی مطالعه نظام‌مند همه عواملی است که در تولید و تفسیر نشانه‌ها یا در فرآیند دلالت شرکت دارند. نشانه‌شناسی حوزه‌ای چند رشته‌ای است که به بررسی مقوله‌های ارتباط و معنا، آن‌گونه که در نظام‌های مختلف نشانه‌ای وجود دارند می‌پردازد. (مکاریک، ۱۳۹۸: ۳۲۶) سوسور پیوند یک «دال» و یک «مدلول» را نشانه نامیده است. نشانه می‌تواند واحدی از زبان باشد یا نباشد. (صفوی، ۱۳۹۱: ۲۷) نقش نشانه این است که چیز دیگری را بازنمایی کند و «جایگزین» آن شود. (مکاریک، ۱۳۹۸: ۳۱۸)

هر نشانه در چارچوب یک نظام نشانه‌ای معنا دارد... هر زبان خاص یک نظام نشانه‌ای و البته نوع پیچیده آن است. در قالب هر زبان، این امکان وجود دارد که یک ژانر، دسته‌ای از متون، متنی خاص یا بخشی از آن نیز یک نظام بسازند. (مکاریک، ۱۳۹۸: ۳۱۸)

مطالعه نشانه‌شناسی اجتماعی ... (علی صفایی سنگری و معصومه کاظمی‌نژاد) ۱۵۷

فردینان دوسوسور، زبان‌شناس سوئیسی و چارلز ساندرز پیرس، فیلسوف آمریکایی که کم‌وبیش در یک دوره تاریخی می‌زیسته‌اند، بنیان‌گذاران اصلی علمی هستند که امروزه نشانه‌شناسی نامیده می‌شود. دوسوسور، نشانه‌شناسی را علم پایه نشانه‌ها می‌داند و از نظر او زبان‌شناسی علمی متکی به نشانه‌شناسی است. در آرای او نشانه به‌عنوان یک پدیده اجتماعی، جزئی از یک نظام نشانه‌ای به شمار می‌رود که وجودش وابسته به توانایی و اراده افراد اجتماع نیست، بلکه در نتیجه «عادات نشانه‌شناختی» همگانی به وجود می‌آید. (مدرسی، ۱۳۹۵: ۴۵۱)

نشانه‌شناسی چنان در روش‌ها و اهداف خود ناهمگن است که نمی‌توان آن را رشته‌ای واحد تلقی کرد. به بیان دقیق‌تر، نشانه‌شناسی یک حوزه‌ی میان‌رشته‌ای است که رویکردهای گوناگونی در آن دخیل هستند و از موضوع مورد مطالعه‌ی آن تعاریف فلسفی متفاوتی وجود دارد. موضوع بررسی نشانه‌شناختی هر چیزی است که بتوان آن را همچون نظامی نشانه‌ای مطالعه کرد؛ نظامی که بر اساس قراردادهای و رمزگان‌های فرهنگی یا فرآیندهای دلالتی، سازمان یافته است. (مکاریک، ۱۳۹۸: ۳۲۶)

۲.۲ نشانه‌شناسی اجتماعی

نشانه‌شناسی اجتماعی یکی از شاخه‌های نشانه‌شناسی است که به بررسی نشانه‌ها در جامعه می‌پردازد.

هر نشانه اجتماعی یک نوع مجاز جزء از کل است که درباره کارکرد آن‌ها می‌توان گفت که در هر جامعه بیانگر روحیات و حالات آن جامعه و نشان‌دهنده شرایط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در بافت اجتماعی هستند. (جوادی و دیگران، ۱۴۰۰: ۲۰۸) نشانه‌شناسی اجتماعی معتقد است که قواعد چه نوشتاری، چه غیر نوشتاری ساخته دست انسان‌ها است و توسط آن‌ها می‌تواند تغییر کنند. (کرمانی و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۵۳)

پی‌یر گیرو زبان‌شناس فرانسوی متولد ۱۹۱۲ و درگذشته ۱۹۸۳ بود. او استاد زبان‌شناسی در دانشگاه نیس بود. وی یکی از نشانه‌شناسانی است که در کتاب خود با عنوان نشانه‌شناسی مبحثی در مورد نشانه‌شناسی اجتماعی دارد. او نشانه‌شناسی را علمی می‌داند که به مطالعه نظام‌های نشانه‌ای نظیر زبان‌ها، رمزگان‌ها، نظام‌های علامتی و غیره می‌پردازد. او می‌گوید:

نشانه‌شناسی به ما می‌آموزد که نشانه‌ها از چه تشکیل شده‌اند و چه قوانینی بر آن‌ها حاکم‌اند. همچنین او معتقد است کارکرد اجتماعی و منطقی نشانه ارتباطی دوسویه و تنگاتنگ با هم دارند. (گیرو، ۱۳۸۷: ۱۵، ۱۳)

از دیدگاه پی‌یر گیرو

علاوه بر روابطی که انسان با طبیعت دارد، او در جامعه‌ای زندگی می‌کند و تجارب دوگانه‌ای از آن دارد: تجربه‌ای عینی و تجربه‌ای ذهنی. ارتباط اجتماعی ارتباطی است که به رابطه میان انسان‌ها و در نتیجه به رابطه میان فرستنده و گیرنده مربوط می‌شود. جامعه نظامی است از روابط میان افراد و هدف آن تولیدمثل، دفاع، مبادله، تولید و غیره است. در این راستا، موقعیت افراد و گروه‌ها در دل یک اجتماع باید در یک چارچوب نشانه‌ای بیان شود. نشان‌ها و شاخص‌ها همین نقش را بر عهده دارند و بیانگر تعلق شخص به یک مقوله اجتماعی مانند کلان، خانواده، شغل، انجمن و غیره است. آیین‌ها، مراسم، جشن‌ها، مدها و بازی‌ها آشکالی از ارتباط هستند که به واسطه آن‌ها، شخص خود را در چارچوب رابطه‌ای که با گروه دارد و گروه خود را در قالب رابطه‌ای که با جامعه دارد تعریف می‌کند. درعین حال، این پدیده‌ها نقشی را که هر فرد در آن‌ها ایفا می‌کند و سهمی را که او در آن‌ها دارد به نمایش می‌گذارند. (گیرو، ۱۳۸۷: ۱۵)

وی رمزگان‌های اجتماعی را نوعی سازمان‌بندی جامعه می‌داند که از انسان‌ها یا گروه‌ها و از روابط میان آن‌ها سخن می‌گویند. از نظر او زندگی اجتماعی بازی‌ای است که هر فرد نقش خود را در آن ایفا می‌کند. از سوی دیگر، نشانه اجتماعی نشانه‌ای است مبتنی بر «مشارکت» که فرد به وسیله همین نشانه است که هویت خود و تعلق خود به گروه را آشکار می‌کند. (نک: همان: ۱۱۶) گیرو نشانه‌ها را به دو نوع هویت و آداب معاشرت تقسیم می‌کند:

نشانه‌های هویت تعلق فرد به یک گروه اجتماعی یا اقتصادی است که آرم‌ها، یونیفورم، نشان‌ها، خالکوبی‌ها و نام و القاب جز آن هستند و نشانه‌های آداب معاشرت نمودگار تعلق شخص به یک گروه یا انتساب او به یک کارکرد است و شامل لحن کلام، سلام و خداحافظی، توهین، اطوار پژوهی و خوراک می‌شود. (همان: ۱۱۷)

۳. بحث

داستان در مورد پسری به نام عیسی است که در فیلیپین به او هوزیه می‌گویند. مادر او (جوزفین) اهل فیلیپین بوده که به‌عنوان خدمتکار در خانه یکی از ثروتمندان کویت استخدام می‌شود. پس از مدتی او و تنها پسر خانواده (راشد) به هم علاقه‌مند شده و تصمیم می‌گیرند مخفیانه ازدواج کنند؛ مدتی بعد که جوزفین باردار می‌شود و راز ازدواج آنان برای خانواده راشد برملا می‌شود، خانواده برای جلوگیری از بدنامی ازدواج پسرشان با یک خدمتکار، پسر را مجبور به جدایی از همسر و فرزندش می‌کنند و آن‌ها به فیلیپین بازگردانیده می‌شوند. بعدها راشد با دختری کویتی ازدواج می‌کند و صاحب دختری می‌شود به نام خوله. راشد در جنگ بین عراق و کویت کشته می‌شود و عیسی که دوران سختی را در خانه پدربزرگش در فیلیپین می‌گذراند با کمک دوست راشد، غسان به کویت می‌رود؛ اما خانواده پدری او را طرد می‌کنند؛ هرچند عیسی نیز نمی‌تواند کویت را وطن خود بشمارد و پس از مدتی ناامید به فیلیپین بازمی‌گردد.

تحلیل و بررسی مؤلفه‌های نشانه‌شناسی اجتماعی در داستان:

۱.۳ هویت

هویت هر فرد از مهم‌ترین مؤلفه‌های شخصیتی اوست که دارای ابعاد روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، سیاسی، تاریخی و... است. هویت را مجموعه خصوصیت‌هایی دانسته‌اند که فرد یا شیء را از دید تعلق به گروه یا نوع تبیین می‌کند. هویت، مؤلفه یا خصلتی که طرف توجه خاص شخص یا شیئی باشد، نیست؛ زیرا فرد یا شیء در همه حال به‌طور طبیعی از هویت، یعنی ملاک یا سنجه‌های شناختی برخوردار است. به‌طور کلی هویت به‌عنوان یک امر موضوع شناخت، برای غیر خود مطرح است، چون خصوصیت و شناخت فرد یا شیء در اساس مطمح نظر غیر است تا مورد توجه خود فرد یا شیء و نفس وجود فرد یا شیء، بیانگر هویت است. (علیخانی، ۱۳۸۳: ۷۳)

از منظر گیل و نشان‌ها و شاخص‌ها از نشانه‌های هویت هستند که هریک نشانه‌های تعلق فرد به یک گروه اجتماعی یا اقتصادی بوده و کار آن‌ها این است که سازمان‌بندی جامعه و روابط میان افراد و گروه‌ها را به نمایش بگذارند.

همچنین آرم‌ها، پرچم‌ها، توت‌ها از دیدگاه وی بیانگر تعلق یک فرد به یک خانواده یا کلان است. در این طبقه‌بندی یونیفورم هم نشانه یک گروه است که می‌تواند گونه‌های

متفاوت گروه‌های اجتماعی، سازمانی، شغلی، فرهنگی و قومی را نشان دهد. نشان‌ها، مدال‌ها، خالکوبی و آرایش‌ها، مدل‌های مو و نام‌ها و القاب نیز از منظر گیلرو عمومی‌ترین نشانه‌های هویت‌اند. (گیرو، ۱۳۸۷: ۱۱۸)

هویت در ساقه بامبو نموده‌های مختلفی دارد از جمله:

۱.۱.۳ آرم‌ها و نشان‌ها

همان‌طور که گیلرو معتقد است آرم‌ها و نشان‌ها و پرچم‌ها و ... جزئی از نشانه‌های اجتماعی هستند، پرداختن به این موضوع در بخش‌های مختلف کتاب نیز نشان از آن دارد که سنغوسی با مطرح کردن آن قصد معرفی شخصیت، جایگاه او و تعلقش به گروه یا فرهنگ و یا دین و عقیده خاصی را دارد. به‌طور مثال در میانه داستان شاهد گفتگوی عیسی با راننده تاکسی در آخرین لحظات حضورش در فیلیپین هستیم:

على المرات المعلقة فى الزجاج الامامى لسياره الأجرة، تتدلى سلسلة بها صليب. خشبي يحمل مجسما للمسيح مصلوبا عليه؛ و خلف المقود مجسم صغير لبوذا مقرصا يمسك مسبحته فى يده. سألت - لماذا الصليب؟ التفت الى الرجل و الربيه فى عينيه. أجاب: - لأننى مسيحي! أشرت بنظري الى مجسم بوذا. سألته. - و لماذا الآخر؟ ابتسم و قد فهم مغزى السؤال. أجاب: - جلبا للرزق... (السنغوسى، ۲۰۱۲: ۱۷۹)

بر روی آینه داخل تاکسی زنجیری نصب بود که صلیبی چوبی بر آن آویزان بود که مسیح را به‌صورت مصلوب بر آن نشان می‌داد. پشت فرمان ماشین هم مجسمه کوچک بودا به‌صورت چمباتمه زده و تسبیح بر دست قرار داشت. از راننده تاکسی پرسیدم: - صلیب برای چیست؟ مرد با تردیدی که در چشم‌هایش هویدا بود به من رو کرد. جواب داد: - خب من مسیحی‌ام! نگاهم را متوجه مجسمه بودا کردم. پرسیدم: - و این یکی چه می‌کند؟ لبخندی زد، متوجه منظور سؤالم شد. جواب داد: - برای کسب روزی. (السنغوسی، ۲۰۱۳: ۱۳۹۴)

عیسی بعد از مدتی زندگی در کویت، حس اولیه بی‌تفاوتی را نسبت به آن از دست می‌دهد و نوعی عرق و وابستگی را در خود احساس می‌کند که آن را این‌گونه بیان می‌کند:

أنتقل بواسطتها داخل المنطقه و فى المناطق المجاورة. دراجه هوائيه سوداء أنيقه. قمت بتثبيت علم الكويت فى مؤخرتها. ذاك العلم رغم رؤيتي له فى كل مكان، منذ اليوم الأول لوصولي حين رأيته منكسا بالقرب من المطار، أو محمولا فى أيدي الناس فى

مطالعه نشانه‌شناسی اجتماعی ... (علی صفایی سنگری و معصومه کاظمی‌نژاد) ۱۶۱

احتفالات فبرایر الوطنیه أو مثبتا فی سیاراتهم بأحجام مختلفه، لم یکن یعنی یعنی لی شینا الی أن شاهدته یغطی رفاه الشاعر الكويتی الشہید حین أخبرنی غسان أن رفات أبی كانت مغطاه بعلم الكويت بالطريقه ذاتها. منذ ذلك اليوم أصبح لعلم الكويت خصوصیه لدی، تحرک شینا ساکنا فی داخلی. (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۳۱۳)

با این دوچرخه توی محل سکونت و در محله‌های اطراف رفت‌وآمد می‌کردم. دوچرخه‌ی شیک مشکی که پرچم کویت را عقبش نصب کردم. هرچند این پرچم را، از همان روز اول ورودم به‌صورت نیمه‌افراشته نزدیک فرودگاه یا در جشن‌های ملی فوریه در دست مردم، یا توی ماشین‌ها در اندازه‌های متفاوت دیده بودم ولی برایم معنی و مفهومی نداشت تا اینکه دیدم جسد شاعر شهید کویتی را با آن پوشانده‌اند و غسان گفت که جسد پدرم را هم همین‌جور با پرچم کویت پوشیده بودند. از آن روز به بعد پرچم کویت معنی و مفهوم خاصی برایم یافت و چیزی را درونم به حرکت واداشت. (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۳۴۹)

۲.۱.۳ نام‌ها و القاب

نام‌ها کارکردی شخصیت‌پردازانه دارند که بر مبنای نظر پی یرگیرو بیانگر رده‌های اجتماعی هستند. نام هر شخص نشان‌دهنده نقشی است که او در روند پیرنگ داستان دارد و همچنین انعکاس اندیشه و ویژگی‌های اوست.

در این داستان اسامی قاعدتاً ترکیبی از نام‌های عربی و شرقی هستند. خانواده مادری هوزیه که اهل فیلیپین هستند نام‌های آسیای شرقی و خانواده پدریش نام‌های عربی دارند؛ اما شخصیت اصلی خود دو نام دارد. نام‌ها و معانی‌شان معرفی کننده شخصیت‌ها و نوع عمل و کارکردشان در طول این داستان است:

عیسی نام شخصیت اصلی داستان است. این نام را پدرش برای او انتخاب کرده به معنای نجات‌دهنده؛ اما در فیلیپین مادرش نام هوزیه را بر او نهاد. این نام معانی زیادی دارد از جمله: بهترین نام، سخاوتمند، شاد، توجه کن و...

سنعوسی هوشمندانه نام شخصیت اصلی را انتخاب کرده است. چراکه او پسری دورگه است، پدرش مسلمان است و نام پدر خود را بر فرزندش گذاشته و از طرفی مادرش مسیحی است و نام انتخابی پدرش (عیسی) پیامبر دین مسیحیت است. همچنین نامی که مادرش بر او نهاده (هوزیه)، نام قهرمان ملی فیلیپین است. این دو نام داشتن مصداقی است بر سرگذشت هوزیه و احساس بی‌هویتی او؛ که خود را بین دو ملیت و دین، وطن و حتی

نام و لقب سردرگم می‌یابد و این چنین است که نمی‌تواند نام عیسی را بر خود بپذیرد. او به دنبال نامی است تا تعلق خود را به جامعه و طبقه‌ای مشخص کند. نامی که پدرش انتخاب کرده (عیسی) در فیلیپین به معنی عدد یک است. او در این مورد می‌گوید:

«و من دون شک أن الأمر سيبد و مضحكا حين يناديني الناس برقم بدلا من اسم!»
(السنعوسي، ۱۷:۲۰۱۲) «بدون شک خیلی خنده‌دار می‌شد وقتی به جای نامی با شماره‌ای مرا صدا می‌زدند.» (السنعوسي، ۲۷:۱۳۹۴)

اما تنها نام دغدغه اصلی هوزیه نیست بلکه لقبی را که برایش در نظر گرفته‌اند و غیرمتناسب با جایگاهش است او را می‌رنجانند:

«وقتی آنجا بودم، همسایه‌ها و اهل محل، آن‌ها که از داستان من باخبر بودند، مرا به نام‌هایی که می‌شناختم صدا نمی‌زدند، از آنجاکه آن‌ها نام کشوری با عنوان کویت را نشنیده بودند، مرا Arabo، یعنی عرب، صدا می‌کردند. هرچند من هیچ شباهتی به عرب‌ها نداشتم جز آنکه خیلی زود ریش و سبیل درآوردم». تصویر کلیشه‌ای مردم عرب در ذهن مردم آنجا مردی خشن با بدنی پُرمو است و غالباً تصویر تخیلی عرب با ریش، در فرم و اندازه‌های گوناگون، همراه است؛ اما اینجا، اولین چیزی که در کنار القاب و اسامی‌ام از دست دادم همان لقب Arabo بود تا بعداً در پی شرایط جدید به لقب دیگری که همان فیلیپینی بود نسبت داده شوم! کاش آنجا فیلیپینی بودم ... یا... اینجا Arabo! کاش این ای‌کاش‌ها سودی داشتند... یا ... اکنون دیگر اهمیتی ندارند. (همان: ۲۸)

نام پدر عیسی راشد است. راشد به معنی کسی است که به راه راست می‌رود و دین‌دار. انتخاب این نام با شخصیت راشد کاملاً همخوانی دارد. نویسنده راشد را از زبان ژوزفین این‌طور توصیف می‌کند:

آن‌طور که من فکر می‌کردم مردی ایدئال بود... مادرش رفتار خاصی با او داشت و به گفته او تنها مرد خانه بود. آرام بود، خیلی کم پیش می‌آمد که تُن صدایش بالا برود. بیشتر وقتش را به خواندن و نوشتن در دفتر کارش می‌گذراند. دغدغه‌های پدرت همین‌ها بودند به‌اضافه ماهیگیری و مسافرت... (السنعوسي، ۴۴:۱۳۹۴)

راشد نقش کوتاهی در داستان دارد اما سرنوشت او که در راه دفاع از کشورش اسیر و کشته می‌شود می‌تواند مصداقی باشد بر راه درست رفتن و معنی نام او. ژوزفین (مادر هوزیه) از ریشه عبری به معنای افزایش خداوند است و در حقیقت بیانگر شخصیتی پربار است. ژوزفین شخصیتی مقاوم دارد که امیدش را برای پیدا کردن راشد از دست نمی‌دهد و

مطالعه نشانه‌شناسی اجتماعی ... (علی صفایی سنگری و معصومه کاظمی‌نژاد) ۱۶۳

همچنان هوزیه را تشویق می‌کند تا به سرزمین پدری رفته تا آینده‌اش را در رفاه بسازد. او با اینکه خود کاتولیک است اما مراسم دین مسیحیت (به‌جز غسل تعمید) را برای پسرش انجام نداده و معتقد است او مسلمان می‌شود. ژوزفین برای بقا و انسجام خانواده همه تلاش خود را به کار می‌گیرد و در داستان بارها شاهد آن هستیم که وی برای نجات خانواده از فقر به کاری مشغول می‌شود و دست از تلاش نمی‌کشد.

میرلا دخترخاله و عشق هوزیه. به معنی خوش بر و رو و تمیز. همان‌گونه که شخصیت میرلا هست.

«ممشوقه القوام. طویله نسبیا. بیضاء البشره مائله الی الحمرة. شعرها بنی متموج. عیناها ملونتان، ما یجعلها مستیزا بامتياز... فملا محها الجميله تذکرها بأبيها الأورویی المجهول.» (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۱۰۸)

«قدی تراشیده و نسبتاً بلند و پوستی گلگون و موهای قهوه‌ای و موج‌دار داشت. چشم‌های رنگی‌اش از او مستیزویی تمام‌عیار می‌ساخت... صورت خوشگل و تراشیده‌اش پدر ناشناس اروپایی‌اش را به یادش می‌انداخت...» (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۱۲۵)

اسامی دیگر نیز در داستان، معرف رفتار و شخصیت آن‌هاست. با توجه به معانی اسم‌ها و انتخاب آن‌ها برای هر شخصیت، می‌توان دریافت که نویسنده با این گزینش مقداری از شخصیت‌پردازی و نقشی را که هر شخصیت در روند داستان دارد انجام داده است و این خود یکی از نشانه‌های اجتماعی است که پی‌ریز به آن اشاره دارد.

۳.۱.۳ شغل‌ها

آن‌طور که گورو می‌گوید شغل‌ها زیرمجموعه نشان‌ها و شاخص‌ها و معرف وابستگی افراد به گروه‌های اجتماعی و اقتصادی هستند و همچنین نشانگر سازمان‌بندی جامعه و روابط میان افراد و گروه‌ها.

سنعوسی به مناسبت‌های مختلف شغل‌هایی را مطرح می‌کند. خانواده ژوزفین فقیر و جزء طبقه پایین جامعه هستند و

در این سطح آدم‌های غالباً بیکار، اعانه‌بگیر و بی‌سواد قرار دارند. اعضای این طبقه یا درآمدی ندارند و یا درآمدشان چندان پایین است که در سطح فقر جای می‌گیرند. آدم‌های این طبقه پس‌اندازی ندارند، یا بی‌سوادند و یا کوره‌سواد دارند. (کوئن، ۱۹۸: ۱۴۰)

پدر ژوزفین بی‌کار است و اندک حقوقی را هم که به خاطر سال‌های جنگ دریافت می‌کند بیهوده صرف قمار می‌کند. با این شرایط اقتصادی است که ژوزفین مجبور به کار در کشوری غریبه می‌شود تا خانواده خود و برادرش را در حد بخور نمیر تأمین کند:

پدربزرگم در سال ۱۹۷۳ به خانه‌اش برگشت، درحالی‌که چیزی با خود نداشت به‌جز خاطرات درد و رنج‌هایی که ما از آن بی‌خبر بودیم و حقوق ماهیانه‌ای معادل چهار هزار و پانصد پزو که دولت آمریکا برایش مقرر کرده بود و تا زنده بود آن را دریافت می‌کرد. این مبلغ جزء عایدات خانواده به حساب نمی‌آمد چون چهار هزار و پانصد پزو به معنای خرید خروس جدیدی در هر ماه بود که توسط خروس وحشی و جنگنده‌تری از پای درمی‌آمد و این یعنی هدر رفتن حقوق یک ماه، یا باید خروس حریف را به زمین می‌زد تا پدربزرگ شرط را ببرد و با پولش خروس دیگری بخرد. (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۷۵)

از طرفی از آنجاکه زندگی اجتماعی بازی‌ای است که هر فرد نقش خود را در آن ایفا می‌کند و نشانه اجتماعی نیز نشانه‌ای است مبتنی بر مشارکت؛ نقش ژوزفین در این رمان دختری مسئولیت‌پذیر است که بار مشکلات خانواده را به دوش می‌کشد؛ هوزیه می‌گوید:

پدرش، خواهرش که در همان وقت بلافاصله مادر شد، برادرش، زن برادرش و سه برادرزاده‌اش همگی چشم امیدشان به ژوزفین، مادرم، بوده است تا برایشان زندگی‌ای تضمین می‌کرد که لزوماً زندگی آبرومندانه‌ای نبود... بلکه بعد از آن همه بیچارگی و بدبختی تنها یک زندگی بخور نمیر برایشان کفایت می‌کرد. (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۳۰)

عمق فقر و فلاکت خانواده ژوزفین در این سطور ملموس است:

...با وجود این شرایط سخت آن هم برای دختری بیست‌ساله، سرنوشت او بسیار بهتر از سرنوشت خواهرش آیدا بود که سه سال از خودش بزرگ‌تر بود. گرسنگی، بیماری مادرش و بدهی‌های کمرشکن پدر قماربازش که پولش را در پرورش خروس جنگی به باد می‌داد، دست‌به‌دست هم داد تا پدر و مادر از سر بیچارگی و بی‌تدبیری دختر باکره‌شان را که آن موقع هفده‌ساله بود، به‌اجبار، به شخص دلالی بدهند تا در کاباره‌ها و بارهای آن منطقه برایش فرصت کار فراهم کند و با این شرط او هم که پایان هر روز کاری سهم خودش را از جسم و درآمد دختر بگیرد کنار آمدند. (همان: ۳۱)

این توصیفات نشان از درجه اجتماعی ژوزفین و خانواده‌اش دارد که پایین‌ترین سطح زندگی در اجتماع را دارا هستند.

مطالعه نشانه‌شناسی اجتماعی ... (علی صفایی سنگری و معصومه کاظمی‌نژاد) ۱۶۵

هنگامی که هوزیه در فیلیپین است، مشغول به کار شده و شغل‌های مختلفی را تجربه می‌کند، فروشنده موز، ماساژور، نوعی پادویی در کشتی:

أمام عربيه موز، في مانیلا تشاینا تاون، كنت أقضي نهاري كله. أحصل، من عملي هذا، على عموله بيع و حسب، تفاوت بين يوم و آخر، ولكنها و حتى في أيام السبت و الأحد، أكثر أيام البيع، لم تكن تساوي شيئاً. (السنعوسي، ۲۰۱۲: ۱۳۳)

در مانیلا چاینا تاون، تمام روز را مقابل یک گاری موز می‌گذراندم، از این کارم فقط یک حق فروشندگی می‌گرفتم که روز تا روز فرق داشت؛ اما حتی روزهای شنبه و یکشنبه هم که بیشتر از روزهای دیگر فروش داشتم باز این دستمزد نمی‌ارزید. (سنعوسی، ۱۳۹۴: ۱۵۴)

هوزیه بنا به پیشنهاد دوستش به مرکزی چینی برای کار می‌رود:

بلافاصله بعد از گذراندن موفقیت‌آمیز دوره‌های آموزشی قراردادی با آن مرکز امضا کردم مبنی بر آن‌که در ازای کار حقوق ماهیانه بگیرم علاوه بر اینکه در مقابل خدمات اضافی دستمزد دریافت کنم... با گذشت زمان مشتریان پروپاقرصی پیدا کردم که همیشه بعد از یک روز سخت‌کاری یا بعد از یک تمرین خسته‌کننده ورزشی، به مرکز می‌آمدند تا از یک ساعت ماساژ واقعی که با کار زنان درمانگری که در اتاق‌های بسته مرکز انجام می‌دادند خیلی فرق داشت، لذت ببرند. (همان: ۱۶۳)

اما این کار نیز دوامی ندارد و پس از آن یکی از مشتریان برایش کاری دست‌وپا می‌کند که خود آن را این‌طور توصیف می‌کند:

کار من روی همان کشتی بود... وظیفه‌ام این بود که در جلوی کشتی بایستم و یک چوب‌دستی بلند بامبویی را در دستم بگیرم تا به وسیله آن نزدیک شدنمان به آب‌های کم‌عمق را اعلام کنم و وقتی به ساحل نزدیک می‌شویم، به وسیله همان چوب‌دستی از برخورد جلوی کشتی با صخره‌ها جلوگیری کنم. وقتی به ساحل می‌رسیدیم لنگر را می‌انداختم و کشتی را با طناب محکمی به یکی از ستون‌های مخصوصی می‌بستم که در بندر کوچک قرار داشت. بعد یک تخته‌ی چوبی را بین لبه کشتی و ساحل می‌گذاشتم تا مسافران بتوانند عبور کنند. به دنبال آن‌ها به راه می‌افتادم و کیف‌هایشان را تا ماشینی که آن‌ها را به مرکز تفریحی برساند، برایشان حمل می‌کردم. (همان: ۱۷۱)

این شغل‌ها نیز متعلق به طبقاتی از اجتماع است که برای گذران زندگی مجبور به انجام آن‌ها با حقوقی ناچیز هستند. هوزیه نیز متعلق به همین قشر است که بنا به دلایل مختلف تحصیل خود را رها کرده و در شانزده سالگی تصمیم به کار گرفته است.

هنگامی که هوزیه (عیسی) در کویت است حس دیگری را تجربه می‌کند. او می‌گوید: «الأول مره أشعر باللاجدوى. حلمى القديم... الجنه التى وُعدتُ بها... سفرى... المال الذى بات يفيض عن حاجتى... ماذا بعد؟ فى بلاد أُمى كنت لا أملك شيئاً سوى عائله. فى بلاد أبى أملك كل شىء سوى... عائله.» (السنعوسى، ۲۰۱۲: ۳۰۳)

برای اولین بار احساس بیهودگی می‌کنم. رؤیای دیرینه‌ام. بهشت موعودم... سفرم. ثروتی بیش از حد نیازم. خب که چه؟ در سرزمین مادری هیچ چیز نداشتم جز یک خانواده. در سرزمین پدری همه چیز دارم غیر از خانواده. پولی که ماهانه در مقابل تنبلی‌ای که پیش گرفته‌ام دارد مایه تحقیرم می‌شود. (السنعوسى، ۱۳۹۴: ۳۳۹)

مطابق نظر پی‌یر گیرو جامعه نظامی است از روابط میان افراد و در این راستا موقعیت افراد و گروه‌ها در دل یک اجتماع باید در یک چارچوب نشانه‌ای بیان شود. السنعوسى در این داستان موقعیت‌های اجتماعی افراد را از طبقات مختلف با بیان نشانه‌هایی به تصویر کشیده است؛ طوری که نشانه‌های شخصیت هر فرد وابستگی او را به یک نظام اجتماعی نمایان می‌سازد.

۴.۱.۳ مکان

مکان‌ها نیز بن‌مایه‌هایی هستند که با شخصیت‌های ساکن در آن‌ها پیوند و همبستگی دارند. گیرو نیز مکان‌ها و تقسیم‌بندی‌های شهری و محله‌ای را متضمن یک نظام دلالتی می‌داند که می‌تواند گروه‌های مختلف اجتماعی را گروه‌بندی کند. (گیرو، ۱۳۸۷: ۱۱۹)

سنعوسى در داستانش به‌خوبی به این مقوله پرداخته است و بیان جزئیات برخی مکان‌ها حکایت از توجه او به این نشانه اجتماعی دارد. اگر ژوزفین در خانه راشد کلفت نبود و از خانواده‌ای اصیل و سرشناس کویتی بود محل عقد آن‌ها این‌گونه نبود:

كان قديما متهالكا... تقول أُمى واصفه البيت... يبدو انه سكن خاص بعمال أجانب. الثياب منشورة على الجبال فى الفناء الداخلى للبيت و فى النوافذ بشكل یشى بأن امرأه لم تمر على هذا المكان منذ سنوات. أطارات سيارات بأحجام مختلفه مركونه فى زوايا

مطالعه نشانه‌شناسی اجتماعی ... (علی صفایی سنگری و معصومه کاظمی‌نژاد) ۱۶۷

الفناء، ألواح خشبیه مهمله و خزائن قدیمه یغطیها الغبار ملقاه کیفما اتفق و اسلاک معدنیه و مرتبات أسره مزقت الشمس قماشها... (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۳۹)

قدیمی و زهوار در رفته بود. انگار مخصوص کارگران خارجی بود. لباس‌های پراکنده روی‌بندها، در محوطه داخلی خانه و روی پنجره‌ها طوری پهن شده بودند که نشان می‌داد سال‌هاست گذر زنی به آنجا نیفتاده است. در گوشه و کنج حیاط خانه تعدادی لاستیک ماشین در ابعاد و اندازه‌های متفاوت گذاشته شده بود، چند تا تخته چوبی بی‌مصرف و صندوق‌های قدیمی که گردوغبار رویش را پوشانده بود همین‌طور رها شده بودند، تعدادی کابل فلزی و تشک رختخواب که جلوی آفتاب فرسوده شده بود... (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۵۱)

می‌توان گفت این تصاویر و تعابیر خود دلالت بر ازدواجی بی‌سرانجام و ناموفق دارند. در جای دیگری نویسنده کویت را از دیدگاه هوزیه به تصویر می‌کشد و با این کار مهر تأییدی بر تعاریف ژوزفین می‌زند:

کویت واقعاً زیبا بود، این حس را وقتی داشتم که غسان با من به مرکز خرید و رستوران‌ها می‌آمد. خیابان‌ها خیلی تمیز بودند، باید هم باشند. چون ماشین‌هایی که بر روی آن می‌گذشتند ماشین‌های عادی‌ای نبودند. ساختمان‌ها و خانه‌ها هر یک با آن یکی تفاوت داشت و در هرکدام چیزی تو را جذب می‌کرد، رنگ‌ها، طراحی‌ها و ... ماشین‌هایی که جلوی‌شان پارک شده بودند... او! چقدر زیبا بودند. (همان: ۲۲۸)

تقابل آخرین تصویر عیسی از زندگی‌اش در فیلیپین و اولین باری که در کویت بیرون از منزل غسان می‌رود قابل توجه است:

فقر و فلاکت به اشکال مختلفش در مقابلم از پشت شیشه ماشین نمایان است. غم و اندوه در چهره دست‌فروش‌ها، لباس‌های کثیف، بچه‌های گدایی که در پی هر شخص آراسته‌ای می‌روند. بچه‌های مسلمان با طاقیه‌هایی که روزگاری سفید بوده است، دی‌وی‌دی‌های مسروقه و قاچاقی مشهورترین فیلم‌های هالیوود و فیلم‌های سکسی را می‌فروختند. فروشندگان موز با گاری‌هایشان روی پیاده‌روها پخش‌وپلا بودند... (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۲۰۳)

«وقتی در خیابان‌های کویت راه می‌رفتم نمی‌توانستم به ماشین‌ها نگاه نکنم. ارزان‌ترین و سطح پایین‌ترین ماشین برای یک فرد عادی در فیلیپین رؤیا به حساب می‌آمد. خانه‌ها هم

همین‌طور، کوچک‌ترین خانه اینجا برای خودش در فیلیپین قصری به حساب می‌آید.» (همان: ۲۲۱)

این دو تصویر متفاوت از دو کشور با فرهنگ‌های مختلف به‌طور ضمنی اشاره به موقعیت‌های اقتصادی هرکدام و همچنین نظام اجتماعی افراد آن جامعه دارد. در این سطور تقابل میان فقر در فیلیپین (و خانواده‌ای که هوزیه در آن رشد یافته) و ثروت و تجمل‌گرایی و رفاه در کویت (خانواده پدری هوزیه) تصویرسازی شده است.

۵.۱.۳. آرایش، پوشاک، آرایش

به گفته گیلو شاخص‌ها بر چیزهای اجتماعی دلالت دارند و نشان‌دهنده تفاوت و تمایز میان افراد هستند. پوشاک یکی از این شاخص‌هاست. نویسنده با نکته‌سنجی در معرفی شخصیت‌ها طرز پوشش آن‌ها را نیز بیان می‌کند:

عمتی عواطف و عمتی نوریه. جلست الاثنان الی جنب بعضهما علی أریکه فی زاویه غرفه الجلوس الکبیره. لا وجه للشبه بین الشقیقتین. عمتی عواطف، الکبری، ترتدی عباءه سوداء. تشبک أصابع کفیها حول حقیبه یدها... وجهها یخلو من المساحیق تماماً؛ اما نوریه فقد کانت علی النقیض تماماً. تزین وجهها بقدر معقول من مساحیق التجمیل. أنیکه بشکل لافت حاده الملامح. (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۲۲۰)

عمه عواطف و عمه نوریه هردو پهلوی هم روی کاناپه‌ای در گوشه اتاق بزرگ نشیمن نشستند. این دو خواهر هیچ شباهتی به هم نداشتند. عمه عواطف، عمه بزرگ‌ترم، چادر سیاه پوشیده بود. انگشت‌های دو دستش را دور کیف‌دستی‌اش درهم فرو کرده بود... صورتش هیچ آرایشی نداشت... اما نوریه به‌کلی متفاوت بود. صورتش را در حد معمول آرایش کرده بود. ظاهر شیک و خوش پوشش جلب‌توجه می‌کرد. (السنعوسی، ۲۴۸: ۱۳۹۴)

در جایی دیگر در توضیح مراسمی مربوط به ماه رمضان می‌نویسد:

تعداد زیادی بچه با لباس‌های مخصوص دم در جمع می‌شدند. پسرها لباس‌های سستی سفیدرنگ و کت بدون آستین به تن داشتند، چند نفرشان کلاه به سر داشتند و چندتایی مثل مردها سرپوش سفیدرنگ. لباس دخترها فرق داشت، یک تکه پارچه حریر با نقش و نگار طلایی‌رنگ سرکرده بودند که تا پایین کمرشان می‌رسید... (همان: ۲۹۴)

اما در فیلیپین نحوه پوشش میرلا این‌گونه از زبان هوزیه بیان می‌شود:

«او تاپ سفید با شورت جین خیلی کوتاهی می‌پوشید و موهایش را پشت سرش گیس می‌کرد.» (همان: ۱۲۹)

این پوشش‌ها تفاوت بین افراد و فرهنگ‌ها را نمایان می‌سازد.

۶.۱.۳ سنت‌ها

یکی از راه‌های کنترل اجتماعی سنت است. سنت‌ها حکم امور مقدس را دارند و سرپیچی از آن‌ها نفی و طرد افراد را به دنبال دارد... آن‌ها قوانین نانوشته‌ای هستند که همه افراد آن‌ها را به دلیل اینکه همیشه انجام می‌داده‌اند، اجرا کرده و تردیدی در انجام آن‌ها ندارند. (ون لیوون، ۲۱-۱۲۰: ۱۳۹۵)

بدین منظور است که اکثر قریب به اتفاق افراد جامعه برای اینکه طرد نشوند به دنبال این امور هستند. گپرو نیز سنت را یکی از نشانه‌های اجتماعی می‌داند؛ نشانه‌ای که در جوامع مختلف، متفاوت است. نویسنده یکی از رسومی که در فیلیپین به هنگام مرگ اجرا می‌کنند را این‌گونه بیان می‌کند:

به پوشش روی تابوت نگاهی کردم، جایی که وقتی تابوت را می‌پوشاندند، روبه روی صورتش قرار می‌گرفت. در این قسمت مادرم یک سری نوارهای پارچه‌ای ارغوانی رنگ، نصب کرده بود، هر نوار اسم یکی از اعضای خانواده را با خود داشت... وقتی پوشش روی تابوت به روی آن کشیده شود، این اسامی از سقف تابوت در داخل آن، روبه روی صورت مرده قرار می‌گیرند تا در عالم دیگر اعضای خانواده‌اش را به یاد داشته باشد. (السنوسی، ۱۳۹۴: ۱۸۹)

هنگامی که یک فرد در یک محیط فرهنگی بیگانه و در میان مردمی قرار می‌گیرد که در باور داشت‌های بنیادی‌شان سهم نیست، دچار سردرگمی فرهنگی می‌شود. (کوئن، ۱۴۰۱: ۴۵)

در بخشی از داستان، هوزیه به رسم سلام و احوالپرسی در کویت اشاره می‌کند که برای او تعجب‌آور است:

«لفت انتباهی بشده تبادل القبلات هنا بین الرجال حین یحیون بعضهم البعض. فہمت من غسان آن‌ها طریقہ التحیہ التقليدیہ هنا لیس بین الرجال و حسب، بل ان النساء أیضایعلن فیما بینهن.» (السنوسی، ۲۰۱۲: ۲۰۳)

چیزی که خیلی نظرم را جلب کرد این بود که اینجا مردها موقع احوالپرسی با هم روبوسی می‌کنند، البته بوسه کامل نیست، بوسه نصف و نیمه است. وقتی با هم دست می‌دهند، این یکی گونه‌اش را می‌چسباند به گونه آن یکی. از غسان شنیدم که این عمل یک روش احوالپرسی سنتی است که نه تنها در بین مردها رایج است بلکه میان زن‌ها هم مرسوم است. (السنعوسی، ۲۲۸:۱۳۹۴)

تعجب هوزیه ناشی از تفاوت‌های فرهنگی مادر و پدرش به عنوان نماینده‌های دو کشور مختلف با فرهنگ‌ها و شرایط اقتصادی و اجتماعی و رسوم متفاوت است. سنعوسی نیز با دقت این نشانه‌ها و تفاوت‌ها را در لابلای داستان گنجانده است. در جای دیگر نویسنده به سنتی اشاره می‌کند به نام قرقیعان که هر سال در سه شب پیش از نیمه ماه رمضان انجام می‌شود. بچه‌ها گرد خانه‌ها می‌چرخند و آواز می‌خوانند و صاحب‌خانه‌ها به آن‌ها شیرینی می‌دهند:

بچه‌ها دم در یک صدا آواز می‌خواندند و کف می‌زدند. ترانه خواندنشان که تمام می‌شد مزد کارشان یک عالمه آجیل و شیرینی بود که کیسه‌های نخ‌شان را پر می‌کرد. این سنت معروف کویتی تا سه روز به همین منوال با تجمع بچه‌ها دم در ادامه داشت. (همان: ۲۹۴)

۷.۱.۳ عقاید دینی و باورها

از آنجاکه آیین‌ها ارتباطاتی گروهی هستند؛ پیام‌های آیینی شده را یک جمع و به نام خود می‌فرستد. جمع به واسطه آیین مذهبی با خدایان پیوند برقرار می‌کند. به لحاظ ریشه‌شناختی، religio (مذهب) نوعی پیوستگی است، پیوستگی‌ای که از سویی میان مؤمنانی که یک ایمان مشترک دارند برقرار می‌شود و از سوی دیگر میان گروه و خدا. (نک: گیرو، ۱۲۸:۱۳۸۷)

سنعوسی در رمان خود به این وجه از نشانه‌های اجتماعی پرداخته است و به مناسبات مختلف به آیین‌ها و دین و مراسم مربوط به آن‌ها اشاره می‌کند:

نخستین زیارت از کلیسای جامع مانیلا به همراه مامان آیدا بود که اصرار داشت آیین تثبیت را، بنابر هفت راز مقدس، به جای کلیسای کوچک محله‌مان که سال‌ها پیش در آن غسل تعمید شدم، در کلیسای جامع انجام دهم... در پیشگاه تمثال فرشته‌ای که ظرف آب مقدس را حمل می‌کرد ایستادیم. همگی انگشت‌هایشان را در آب فرو کردند

مطالعة نشانه‌شناسی اجتماعی ... (علی صفایی سنگری و معصومه کاظمی‌نژاد) ۱۷۱

و علامت صلیب را جلوی صورشان کشیدند، من هم همین کار را کردم...مراسم تثبیت را تمام کردیم. پس از آن‌که ما بچه‌ها با تکرار آری به پرسش‌های کشیش جواب دادیم او با آب مقدس ما را تبرک کرد. (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۱۲۱)

باورها نیز از دیگر رمزگان‌های اجتماعی هستند که در جاهای مختلف این رمان با آن مواجه می‌شویم، باورهایی که گاه ریشه در خرافات دارند:

با وجود شخصیت محکم و جدی‌اش بدبین بوده است، به خواب‌هایی که می‌دیده سخت باور داشته و در هر خوابی پیامی می‌دید که امکان نداشت از کنار آن سرسری بگذرد، حتی اگر خوابش بی‌اهمیت و گنگ می‌بود، او وقت زیادی را صرف تعبیر خوابش می‌کرد. (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۴۰)

و قد تشاءمت جدتی كثيرا من قدومها و قد بدا ذلک عای وجهها کلما ظهرت والدتی أمامها. یبرر والدی ذلک بقوله: «وصلت الی بیتنا، یا جوزافین، فی الوقت الذی تعرض فیهِ الموکب الأمیری لتفجیر کاد أن یودی بحیاه أمير البلاد لو لا عنایه الله. وأمی تری بقدومک طالع نحس! (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۳۰)

مادربزرگم پا قدم مادرم را بسیار به فال بد گرفت و هر زمان مادرم در برابر مادربزرگم ظاهر می‌شد این بدبینی در چهره‌اش پیدا بود. پدرم این مطلب را این‌گونه توجیه می‌کرد: «ژوزفین! روز آمدنت مصادف شد با سانحه انفجار در هیئت همراه امیر کویت که اگر خواست خدا نبود امیر الآن زنده نبود... به همین خاطر به اعتقاد مادرم قدمت شوم است!» (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۴۱)

نویسنده در توضیحی آورده است عادت‌ی که اکثر مردم فیلیپین به آن باور دارند این است که هرگاه کسی فال بدی می‌زند، روی تخته می‌کوبند تا آن فال بد محقق نشود. البته ذکر کرده است که بعضی عرب‌ها هم برای دفع شر و حسد به همدیگر می‌گویند: چوب را بگیر:

«- أتمنى ألا يُفقد فی الحرب. یقول... مخاطبا لا أحد. فی حین نتقر والدتی خشب الأریکه، حیث تجلس، بمفاصل أصابعها.» (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۷۹) «- امیدوارم در این جنگ مفقود نشود.

این حرف را با خودش می‌زد؛ اما مادرم با شنیدن این حرف همان‌جا که روی تخته چوبی نشسته بود، با مفاصل پشت انگشتش بر چوب تخته می‌زد.» (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۹۴)

آن‌طور که مشاهده شد سنعوسی با ذکر این خرافات و باورها و اشاره به آیین و رسوم، پیام‌هایی را که هر آیین و باور در بردارد و شخصیت داستان به آن می‌پردازد نشان می‌دهد.

۲.۳ آداب معاشرت

انسان‌ها با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. این روابط پایدار با روابط گذرای خاصی همراه می‌شوند که به تناسب افراد و موقعیت‌های گوناگون تغییر می‌کنند. (گیرو، ۱۳۸۷: ۱۲۰) آداب و معاشرت رمزگان‌های مختلفی همچون لحن و کلام، توهین، اطوارپژوهی دارد که در ادامه هر یک را با مصداق‌های آن در کتاب السنعوسی بررسی خواهیم کرد.

۱.۲.۳ لحن و کلام

پیوسته میان رفتار زبانی افراد و طبقه اجتماعی آن‌ها همبستگی‌های قابل‌ملاحظه‌ای وجود دارد... بنابراین می‌توان از رفتار زبانی افراد به‌عنوان ملاکی برای تعیین یا تشخیص پایگاه طبقاتی آن‌ها استفاده کرد. (مدرسی، ۱۳۶۸: ۱۴۹)

علاوه بر آن، لحن و کلام یکی از راه‌های معرفی شخصیت‌هاست و از طرفی

خصیلت اجتماعی زبان آن را با بسیاری از پدیده‌ها، روندها و عوامل اجتماعی - فرهنگی پیوند می‌دهد و این همبستگی یا پیوستگی به حدی است که برخی زبان را (و درواقع واژگان زبان را) آینه‌ای دانسته‌اند که پدیده‌ها و دگرگونی‌های مختلف اجتماعی - فرهنگی جامعه را به‌نوعی در خود منعکس می‌سازد. (همان: ۴)

در طول داستان بعضی افراد متناسب با ویژگی‌های معاشرتی و شخصیتی، لحنی خاص دارند. طرز بیان پدربزرگ هوزیه در طول داستان - همان‌طور که هوزیه خود نیز در جایی به آن اشاره می‌کند - اشاره به عصبانیت، رنج‌ها و دردهای پنهان و ناگفته او دارد. او دخترها و نوه‌های خود و مخصوصاً هوزیه را با دشنام و کلماتی زشت فرامی‌خواند:

تَبَّا لکم... أوغاد! لا آباء لکم... أکره مجهولی الآباء! (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۱۱۸) احمق‌ها! خاک‌برسرتان... بی‌پدرها... از حرام‌زاده‌ها بیزارم. (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۱۳۷)

«الهدوء... الهدوء یا عاهرا! قم یا ابن العاهره وانظر ماذا یجری فی الأعلى...» (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۱۲۶) آرام. آرام بگیرید فاحشه‌ها!... مادر... بلندشو ببین آن بالا چه خبر است... (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۱۴۵)

مطالعه نشانه‌شناسی اجتماعی ... (علی صفایی سنگری و معصومه کاظمی نژاد) ۱۷۳

در بند زیر به نزاکت که از نشان‌های اجتماعی آداب معاشرت است اینگونه اشاره می‌شود:

«این‌جا بعضی‌ها با نوع برخوردشان با دیگران خودشان را بی‌حرمت می‌کنند. خیلی وقت‌ها دادوهوار مشتری‌ای را می‌شنوم که به خاطر یک سری چیزهای بی‌خود الفاظ رکیکی را به زبان می‌آورد...» (همان: ۳۷۱)

منزلت به پایگاه اجتماعی یک فرد در یک گروه و یا به رتبه یک گروه در مقایسه با گروه‌های دیگر اطلاق می‌شود. همین پایگاه منزلتی فرد است که حقوق و مزایای یک شخص را معین می‌کند. منزلت انتسابی را فرد از بدو تولد به دست می‌آورد و بیشتر مبتنی است بر زمینه خانوادگی افراد. ثروت، دین، نژاد، زمینه قومی و پایگاه اجتماعی را والدین و خانواده به افراد می‌بخشند. از این‌رو چنین منزلتی به اصل و نسب فرد مبتنی است نه بر شایستگی‌های فردی‌اش. منزلت اکتسابی، یک پایگاه اجتماعی است که فرد به خاطر سخت‌کوشی و لیاقتی که از خود به خرج می‌دهد، به دست می‌آورد. (کوئن، ۱۴۰۱: ۶۱)

عیسی نیز در ابتدا نزد خانواده پدری از منزلتی برخوردار نبود، اما رفته‌رفته نظر و دید افراد به او عوض می‌شود؛ البته اشخاصی هم هستند که با او همان‌گونه‌اند که بودند: نوری که از همان ابتدا با حضور عیسی در کویت و خانه مادرش مخالف است و به او هیچ توجهی ندارد، زمانی که موقعیت خود را نزد همسرش در خطر می‌بیند با عیسی این‌طور برخورد می‌کند:

«پیراهنم را محکم گرفت و کشید. دندان‌هایش را به هم فشار داد: این بار به‌عنوان کلفت جان سالم به در بردی... بار دیگر می‌دهم شوهر عواطف گردنت را بزند... گفتم: ولی آخر... خودت صدایم کردی عمه... خفه شو! من عمه‌ات نیستم...» (همان: ۲۹۷)

۲.۲.۳ اطوار پژوهی

اطوار پژوهی به معنای مطالعه حرکات عبارت است از تحلیل حالت‌های چهره، ایما و اشاره و رقص. ایما و اشاره و حالت‌های چهره مانند آهنگ کلام و لحن، کمک‌کارهای زبان هستند. طبق نظر پی یرگیرو:

طنین صدا، حرکت‌ها، رفتارها و غیره مجموعه رموز پرداخته‌ای را می‌سازند که هنگامی که سعی می‌شود تا یک زبان یا فرهنگ به زبان یا فرهنگی دیگر ترجمه می‌شوند، منش قراردادی آن‌ها آشکار می‌شود. (۱۳۸۷: ۱۲۸)

این گونه است که هوزیه (عیسی) با دیدن رفتار مردم در ماه رمضان متعجب می‌شود: «فی نهار رمضان الوجوه تختلف. الناس تقود سياراتها متوتره. أبواق السيارات تشرع بالزعيق لأنفاه الأسباب. الأذرع تمتد خارج نوافذ السيارات تلوح بغضب. الوجوه مكفهرة.» (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۲۶۱)

«روزهای ماه رمضان چهره‌ها جور دیگری هستند. مردم سراسیمه رانندگی می‌کنند. بوق ماشین‌ها به هر بهانه کوچکی به صدا درمی‌آیند. دست‌ها از پنجره ماشین‌ها خارج می‌شوند و با خشم به حرکت درمی‌آیند. چهره‌ها گرفته و در هم‌اند.» (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۲۹۲)

ارتباط غیرکلامی نقطه مقابل ارتباط کلامی است و شکل‌های رفتاری، تصویری و نیز اشکال مختلف را شامل می‌شود که قابل تعبیر، بیان و انتقال به دیگران هستند و نقش بسیار مهمی در تعامل اجتماعی بین افراد ایفا می‌کنند. (عموری و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۷۰)

در ساقه بامبو طیف وسیعی از این ارتباط غیرکلامی را می‌توان دید:

«از پنجره آشپزخانه بابوی پیر به من نگاه می‌کرد. وانمود کردم که متوجه نگاه‌هایش نشده‌ام. در حیاط خانه راجو با آب‌پاش لوله خرطوم‌ی زمین را می‌شست. او هم مرا می‌پایید. تردید چشم‌هایشان می‌پرسید: این سربار دیگر کیست؟» (همان، ۲۶۶)

هنگامی که عیسی قصد ترک خانه الطاروف را دارد با این صحنه مواجه می‌شود:

«مادر بزرگم از وقتی به خانه‌اش آمده بودم اولین باری بود که به محض اطلاع از تصمیمم چنان محکم بغلم می‌کرد که کم مانده بود در آغوشش خفه شوم. بعد از بوسه آبداری که بر گونه‌ام زد ولم کرد.» (همان، ۳۳۰)

«و فیما كنت أضع حقیبتی فی صندوق سیاره ابراهیم ظهر راجو من وراء باب المرآب. رمی سیجارته أرضاً. سحقها بقدمه. التفت الیّ یقول: «مع السلامه». أطبق الباب. (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۲۹۵)

«ساکم را که در صندوق ماشین ابراهیم می‌گذاشتم راجو از پشت در پارکینگ ظاهر شد. سیگارش را روی زمین انداخت و زیر پا له کرد. رو کرد به من و گفت: «به سلامت». در را بست.» (السنعوسی، ۱۳۹۴: ۳۳۱)

راجو نیز احساسش را به عیسی با انجام این حرکات می‌فهماند. گهگاه یک فرهنگ از فرهنگی دیگر عناصری را می‌پذیرد. این فراگرد را فرهنگ پذیری می‌گویند. هرگاه چنین وضعی پیش آید، هر دو فرهنگی که در تماس با یکدیگر قرار می‌گیرند، معمولاً دگرگون می‌شوند، گرچه ممکن است که این دگرگونی برای یکی بسیار مهم‌تر از دیگری باشد. (کوئن، ۱۴۰۱: ۴۷)

عیسی می‌گوید:

أمر آخر رصدته فی الكويتین عامه لفت انتباهی. التحديق فی الآخر جزء من ثقافه المجتمع علی ما يبدو. الناس یحلّقون فی بعضهم البعض بطريقه غریبه. یشیحون بأبصارهم بعيدا اذا ما التقت أعینهم، ثم سرعان ما یعادون الکره، یتفحصون بعضهم البعض. التحديق فی وجه الآخر رساله من نوع ما کما کنت أعرف. علامه اعجاب أو دلالة رفض أو نتیجه استغراب. ولكن، لا شيء من ذلك هنا. التفرس فی وجوه الناس عادت قلما أصادف من لا یمارسها. لا ادعی بأننی لم أکن أفعل وقت وجودی فی الفلبین، ولكن یحذر. ربما اکتسبت هذه العاده جینیا و قد تأصلت فی الكويت بعد مجیئی. (السنعوسی، ۲۰۱۲: ۳۳۴)

یک چیز دیگر هم در همه کویتهای نظرم را جلب کرد. خیره شدن به طرف مقابل ظاهراً جزئی از فرهنگ جامعه بود. مردم خیلی عجیب به چهره همدیگر خیره می‌شوند. زل زدن به چهره طرف مقابل چنان‌که می‌دانستم به‌نوعی حامل پیام بود؛ نشانه علاقه‌مندی بود یا نپذیرفتن یا برخاسته از تعجب. ولی اینجا هیچ‌یک از این معانی را نداشت. خیره شدن به چهره آدم‌ها عادت است که با کمتر کسی برخورد کرده‌ام که نداشته باشد. مدعی نیستم که در فیلیپین این کار را نمی‌کردم اما با احتیاط انجام می‌دادم. شاید این عادت را ژنتیکی به ارث برده بودم ولی به کویت که آمدم در من ریشه‌دار شد. (همان: ۳۷۲)

۳.۲.۳ خوراک

خوراک نیز یکی از شیوه‌های مهم تعیین هویت گروه‌ها و آداب رفتار است. (گیرو، ۱۳۸۷: ۱۲۵) که نمودهایی در این داستان دارد:

خوله تقرّب الأطباق الیّ، تغرف من المائدة الکبیره الرز الأصفر و تضعه فی طبقی... قطعہ دجاج... صاصله طماطم. سلطه... رقلق مثله الشكل محشوه بالجبن و الخضار و اللحم... شيء یشبه الرز المهروس برتقالی اللون وأنواع أخرى من الأطعمه... سرحت

أفكر في ماما أيدا و أمي و أدريان، الرز الأبيض و صلصلة الصويا و الموز المشوي و أقدام الدجاج المقرمشة. طعام الفقراء كان لذيذا لأن ملححه و توابله في الحميمية التي تجمعنا حوله. طعام الأغنياء لا طعم له مع الوجوه الصامتة. (السنغوسي، ۲۰۱۲: ۲۴۷)

خوله بشقاب‌ها را نزدیکم می‌گذاشت، از دیس برنج زرد می‌کشید و در بشقابم می‌ریخت... یک تکه مرغ... سس گوجه... سالاد... نان‌های سه‌گوش پر شده با پنیر و سبزی و گوشت... چیزی شبیه برنج کوفته شده پرتقالی‌رنگ و انواع و اقسام غذاهای دیگر... فکرم رفت پیش مامان آیدا، مادرم و آدریان، برنج سفید، سس سویا، موز سرخ‌شده، پای مرغ برشته. خوردن غذای فقیرانه که با گرمی با هم بودن طعم می‌گرفت چه لذتی داشت. غذای پولدارها با آن چهره‌های سرد و خاموش مزه‌ای نداشت. (السنغوسي، ۱۳۹۴: ۲۷۶)

این نشانه اجتماعی در داستان به‌نوعی نشانگر اختلاف طبقاتی‌ای است که هویت اجتماعی افراد را مشخص می‌کند:

چند هفته بعد از رسیدن یخچال، منبع رزق تازه‌ای برای خانواده فراهم شد و خوشبختانه به‌صورت نقدی نبود که پدر بزرگ فاتحه‌اش را بخواند؛ همسایه‌ها با خاله آیدا توافق کردند که غذاهایشان را در یخچال ما بگذارند و در عوض سهم ناچیزی از آن بین افراد خانواده تقسیم شود؛ و به‌این ترتیب خوراک‌های رنگارنگ وارد یخچال ما شد، حال آن‌که قبلاً بیشتر برای خنک کردن آب کارآبی داشت. (همان: ۶۹)

۴. نتیجه‌گیری

بررسی رمان *ساقه بامبو* با رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی حاکی از آن است که نویسنده توجه ویژه‌ای به رمزگان‌های اجتماعی داشته است. از همین روست که بسیاری از مسائل روز جامعه از قبیل مسائل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را مطابق با این نظریه به تصویر می‌کشد. از طرفی یافته‌های تحقیق نشانگر آن است که با وجود آن‌که محوریت داستان، هویت است و در جای‌جای داستان به آن پرداخته شده است؛ اما نویسنده با پرداختن به دیگر نشانه‌های اجتماعی و برجسته‌سازی آن‌ها تمایز و تفاوت بین فرهنگ دو ملت را نیز به‌خوبی نشان می‌دهد. ازجمله رمزگان‌هایی که در این رمان بیشتر به چشم می‌خورد نام‌ها و القاب، عقاید دینی و باورها، سنت‌ها، شغل‌ها، پوشاک و آرایش هستند. در رمزگان هویت شاهد آن هستیم که شخصیت اصلی در هویت خودبین فیلیپینی یا کویتی بودن سرگردان

است؛ همین‌طور نام و لقب که از زیرمجموعه‌های هویت هستند نیز از دغدغه‌های اوست به‌طوری‌که در هر یک از کشورها نام و لقبی متفاوت دارد و این امر برای او آزاردهنده است. از بین نشانه‌های اجتماعی پس از هویت، دین و باورهای دینی بیشترین بسامد را دارد. نویسنده به مناسبت‌های مختلف آیین‌ها و باورهای هر یک از پیروان مسیحیت و اسلام را مطرح می‌کند؛ سنعوسی تنها به آن بسنده نکرده و در جاهایی نیز به آیین بودایی اشاره دارد.

علاوه بر آن السنعوسی به شکل‌های مختلف تقابل فقر و ثروت در دو کشور فیلیپین و کویت را در دیده‌ها و واگویه‌های شخصیت اصلی نمایان می‌سازد. این تقابل در نشانه‌هایی چون مکان‌ها، پوشاک و نوع خوراک در دو کشور قابل‌مشاهده است. طرز بیان، آداب معاشرت و شغل نیز از دیگر نشانه‌های اجتماعی هستند که در رمان *ساقه بامبو* به چشم می‌خورند. با این بررسی‌ها می‌توان گفت السنعوسی بازتابی از عناصر مربوط به نشانه‌های اجتماعی را در رمان خود گنجانده است و از زبان شخصیت اصلی داستان (عیسی) تقابل فرهنگ، شرایط اقتصادی و اجتماعی دو ملت را بیان کرده است.

کتاب‌نامه

- السنعوسی، سعود (۲۰۱۲)، *ساق البامبو*. الدار العربیه للعلوم.
- _____ (۱۳۹۴)، *ساقه بامبو*. ترجمه مریم اکبری و عظیم طهماسبی. تهران: نیلوفر.
- جوادی، سارا و دیگران (۱۴۰۰)، *بازنمود نشانه‌های هویت اسلامی در رمان الرجل الذی آمن بر پایه نشانه‌شناسی اجتماعی پی‌یر گیرو*. نشریه جامعه‌شناسی هنر و ادبیات. دوره سیزدهم. شماره ۱. صص ۲۰۷-۲۲۹.
- خزعلی، انسیه و باقر پور ولاشانی، بتول (۱۳۹۶)، *بررسی درون‌مایه‌های اجتماعی رمان ساقه بامبو (اثر نویسنده کویتی سعود السنعوسی)*. نشریه پژوهشنامه نقد ادبی عرب. شماره ۱۴. صص ۳۷-۶۸.
- صفوی، کوروش (۱۳۹۱)، *آشنایی با زبان‌شناسی در مطالعات ادب فارسی*. تهران: علمی.
- طایفی، شیرزاد و مدنی رزاقی، مرضیه (۱۴۰۱)، *خوانش انتقادی رمان «نام تمام مردگان یحیاست» با رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی پی‌یر گیرو*. نشریه مطالعات زبانی بلاغی. شماره ۳۰. صص.
- علیخانی، علی اکبر (۱۳۸۳)، *هویت و بحران هویت*. تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی.
- عموری، نعیم و خلیلی، پروین (۱۳۹۹)، *نشانه‌شناسی اجتماعی مقامات حریری با تکیه بر نظریه پی‌یر گیرو*. نشریه جامعه‌شناسی هنر و ادبیات. دوره دوازدهم. شماره ۱. صص ۱۵۷-۱۷۷.

۱۷۸ جامعه‌پژوهی فرهنگی، سال ۱۶، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴

- فرهنگی، سهیلا و صدیقی چهارده، زهرا (۱۳۹۲)، خوانش رمزگان‌های اجتماعی در مجموعه داستان «طعم گس خرمالو» اثر زویا پیرزاد (با رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی). نشریه پژوهش زبان و ادبیات فارسی. شماره ۲۹. صص ۵۶-۳۳.
- فرهنگی، سهیلا و باستانی خشک بیجاری، معصومه (۱۳۹۳)، نشانه‌شناسی اجتماعی رمان بیوتن. نشریه نقد ادبی. شماره ۲۵. صص ۱۵۲-۱۲۱.
- کرمانی و دیگران (۱۳۹۹)، نشانه‌شناسی اجتماعی مدرنیزاسیون ایرانی در رمان مدیر مدرسه. نشریه جامعه پژوهی فرهنگی. سال یازدهم. شماره ۲. صص ۱۴۷-۱۷۰.
- کوئن، بروس (۱۴۰۱)، درآمدی به جامعه‌شناسی. ترجمه: محسن ثلاثی. تهران: توتیا.
- گیرو، پی‌یر (۱۳۸۷)، نشانه‌شناسی. ترجمه: محمد نبوی. تهران: آگاه.
- مکاریک، ایرنا ریما (۱۳۹۸)، دانش‌نامه‌ی نظریه‌های ادبی معاصر. ترجمه: مهران مهاجر و محمد نبوی. تهران: آگاه.
- مدرسی، فاطمه (۱۳۹۵)، فرهنگ توصیفی نقد و نظریه‌های ادبی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مدرسی، یحیی (۱۳۶۸)، درآمدی بر جامعه‌شناسی زبان. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- ون لیوون، تئو. (۱۳۹۵)، آشنایی با نشانه‌شناسی اجتماعی، ترجمه: محسن نوبخت. تهران: علمی.

Al-Sanaousi, Saud (2012), Bamboo stalk. Al-Dar al-Arabiya Lelulum.

----- (2014), bamboo stalk. Translated by Maryam Akbari and Azim Tahmasabi. Tehran: Nilufar. [In Persian]

Alikhani, Ali Akbar (2013), Identity and identity crisis. Tehran: Humanities and Social Sciences Research Institute. [In Persian]

Amouri, Naeem and Khalilii, Parvin (2019), Social semiotics of Hariri authorities based on Pierre Giroud's theory. Journal of Sociology of Art and Literature. twelfth period No. 1. pp. 177-157. [In Persian]

Coen, Bruce (1401), an introduction to sociology. Translation: Mohsen Talasi. Tehran: Totia. [In Persian]

Farhangi, Sohaila and Sedighi Chahardeh, Zahra (2012), reading social symbols in the collection of stories "Taste of Gas Kharmalo" by Zoya Pirzad (with social semiotics approach). Persian language and literature research journal. No. 29. pp. 56-33. [In Persian]

Farhangi, Soheila and ancient dry Bijari, Masoumeh (2013), social semiotics of Bioton's novel. Journal of literary criticism. No. 25. pp. 152-121. [In Persian]

Giraud, Pierre (1387), semiotics. Translation: Mohammad Nabawi. Tehran: Aghaz. {In Persian}

- Javadi, Sara and others (1400), representation of Islamic identity signs in the novel Al-Ralza al-Dhi Amin based on social semiotics of Pierre Giraud. Journal of Sociology of Art and Literature. 13th period No. 1. pp. 207-229. [In Persian]
- Khazali, Ansieh and Baqerpour and Lashani, Betoul (2016), examining the social themes of the novel Bamboo Stalk (by the Kuwaiti author Saud Al-Sanausi). Research Journal of Arab Literary Criticism. No. 14. pp. 37-68. [In Persian]
- Kermani and others (2019), social semiotics of Iranian modernization in the school principal's novel. Journal of cultural society research. 11th year No. 2. pp. 147-170. [In Persian]
- Makarik, Irena Rima (2018), Encyclopaedia of Contemporary Literary Theories. Translation: Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi. Tehran: Aghaz. {In Persian}
- Modaresi, Fatemeh (2015), descriptive culture of criticism and literary theories. Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Madrasi, Yahya (1368), an introduction to the sociology of language. Tehran: Institute of Cultural Studies and Research. [In Persian]
- Safavi, Korosh (2011), Introduction to Linguistics in Persian Literature Studies. Tehran: Scientific. [In Persian]
- Taifi, Shirzad and Madani Razzaghi, Marzieh (1401), a critical reading of the novel "The name of all the dead is Yahyas" with the social semiotics approach of Pierre Giroud. Journal of rhetorical linguistic studies. No. 30. pp. [In Persian]
- Van Leeuwen, Theo. (2016), Introduction to social semiotics, translation: Mohsen Nobakht. Tehran: Elmi. [In Persian]